

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR ANLAYIŞINDA HUKUKUN YERİ

AHMET MUMCU*

Kültür ve hukuk bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Atatürk inkılâbı bir kültür yeniliği getirdiğine göre, bu yenilik içinde hukukun yerini saptamak ilginç bir araştırma konusudur. Bu araştırmaya da ilkönce hukuk ile kültür arasındaki ilişkileri gözden geçirerek başlamak gerekir.

I. KÜLTÜR VE HUKUK

Kültürün neredeyse sayısız denecek kadar çok tanımı vardır.¹ Biz belki biraz eskimesine rağmen ünlü kültür tarihçisi Will Durant'ın aşağıya alacağımız tanımını benimsiyoruz: “Kültür, yaratıcı faaliyeti özendiren, gelişmesini kolaylaştıran toplumsal düzendir”.² Bu tanım, hukukçuların anlayışına çok uygun düşmektedir. Başka tanımların ortak noktası sayılabilen, “belli bir toplumda yaratılmış değerlerin bütünü” biçiminde ifade edilebilecek kavram da Durant'ın cümlesine son derece uymaktadır. Gerçekten “yaratıcı faaliyet” insanoglunu ilerleten güçtür. Yaratıcılık olmazsa gelişmeden söz edemeyiz. Ama yaratıcılık için belli bir ortam gerekir. O ortam kültürü doğuran bir düzene sahip olmalıdır. Herhangi biçimde bir ortamda yaratıcılık özendiriliyorsa “kültür” doğmuştur. Şimdi Durant'ın tanımını genişletebiliriz: Kültür bir düzen olduğuna göre, o düzende yaratılan değerler de kültür içindedir. Başka bir deyişle “kültür değerleri” ile onu doğuran düzen, yani kültür, içiçe geçmiştir; zira o düzen olmazsa, değerler de ortaya çıkamaz.

Kültürün oluşabilmesi için jeoloji ve coğrafya şartlarının uygun kıldığı bir zemin üzerinde dört ana ögenin birleşmesi gerekir: Eko-

* Prof. Dr. Ahmet Mumcu, A. Ü. Hukuk Fakültesi Hukuk tarihi Anabilim Dalı Başkanı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi.

¹ Bu tanımların en ilginçleri için bkz., Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri—Sosyal Psikoloji Bakımdan Bir Tetkik* (İkinci Baskı), İstanbul 1959, s. 27 vd.; Bozkurt Güvenc, *İnsan ve Kültür* (Dördüncü Baskı), İstanbul 1984, s. 95 vd.

² Will Durant, *Das Vermächtnis des Ostens (Kulturgeschichte der Menschheit, cilt 1)*, Bern 1956 (İkinci Baskı), s. 31.

nomik bakımdan toplumun kendini geçindirebilecek bir düzeyde olması; siyasal - hukuksal örgütlenme; ahlâk yapısının belli değerlere bağlılığı ve bilgi ile sanata erişme çabası.³

Jeoloji ve coğrafya şartları üzerinde durmak gereksizdir. Kültürün doğumu için yukarıda saydığımız dört ögenin yerececeği bir zemin gerektir. Başka bir deyişle, kültür “yaşanabilecek” nitelikteki yerlerde gelişebilir.⁴

Şimdi, bu zemin üzerinde kültürün oluşabilmesi için gereken dört ögeye bir göz atalım:

İnsanoğlu yaşamının bilincine vardığı zaman, kendini geçindirme gereğini anladı. Bu da ilkönce açlık duygusunu gidermek ihtiyacından çıkmıştır. Avcılık ile başlayan ihtiyaç giderme, tarım üretimine geçilince daha mükemmelleşti. İnsanoğlu artık, belli bir yerde, iklim koşullarının sağladığı imkânlar çerçevesinde geçimini istikrar içinde sürdürebiliyordu. Başka bir deyişle, üretim etkinliği yaşamının en önemli parçası durumuna gelmişti. Böylece özellikle tarla tarımı, “kültür” kavramının gelişmesinde en büyük payı almıştır; zira düzenin kurulması için gerekli olan süreklilik bu yolla sağlanabiliyordu. Kültür kelimesinin etimolojik kökeninde Lâtince “agricultura”nın, yani tarla tarımı anlamının yatması bir tesadüf değildir. Üretimin artması, çeşitlenmesi insana daha iyi yaşama isteğini ve sevincini getirmiştir.

Öte yandan üretimin güvence altına alınması çok önemli bir sorun olarak belirdi: Üretilen tarım maddelerinin ve diğer araçların artık özel mülkiyete konu olduğunu görüyoruz. Mülkiyet kavramı belirince, onun korunması gereği doğdu. Kişiler kendi çabaları ile bu korumayı sağlayamadıklarından bir otoriteye ihtiyaç duyuldu. “Devlet”in bu yolla belirdiği bilinmektedir. Devletin belirmesi “hukuk”un doğması ile sonuçlanmıştır. Hukuk ile devlet içiçe geçerek kültür düzenini koruyan ve geliştiren bir ana öge oluşturmuşlardır. Bu konu üzerinde biraz aşağıda duracağız.

Kültürün varolabilmesi için bir toplumda belli ahlâkî değerlerin çıkması ve bunların insanlara belli ölçüler içinde yol göstermesi; insanları iç ve dış denetim yoluyla etkilemesi gerektir. Bu ahlâk

³ Durant, aynı yerler.

⁴ Bir gelişkin kültür “yaşanamayacak” yerleri “yaşanabilecek” bir duruma getirebilir. Bu durumda o kültür yeni geldiği bölgede de gelişmesini sürdürebilir.

değerleri, daha devlet otoritesi ve hukuk belirmeden önce de insanlarda mevcuttu. İnsanların hayat ve ölümle ilgili belli konulardaki davranışları giderek gelenek ve görenek kuralları, ahlâk değerleri durumuna geldi. Bu değerlerin bir bölümü ileride dinleri de doğuracaktır. Ahlâk kurallarına uymak insanların çok önemli özelliklerinden biridir. Darwin'e göre hayvan ile insan arasındaki en önemli farklardan biri, insanın ahlâk değerleri yaratması ve onlara uymasındır.⁵ Kültür dediğimiz düzenin doğmasında ahlâk değerleri inkâr edilemeyecek derecede önemli roller oynarlar.

Kültürün sonuncu ögesi olan, bilgi ve sanata yönelmeyi de gene insanın doğasında bulunan "merak", "gerçekleri bulma" ve "güzellik" duygularıyla açıklayabiliriz. Bu duygular belki her normal insanda bulunsa bile, onları kültür değerleri durumuna getirebilmek ilk zamanlar her topluluğa nasip olmamıştır. Eski Mezopotamya ve Hind uygarlıklarında yazının ve sayıların bulunması, insanoğlunu yukarıdaki üç ögenin içinde yaratıcı etkinliklerin yoluna soktu. Böylece, ilkel de olsa bilimlerin temeli atıldı. Gerçekleri arama ve bulunan gerçekleri sistemli biçimde açıklama, ağır ağır kültür gelişmesini sağlamıştır. Güzellik duygusundan doğan sanat eğilimini ise insanoğlu, daha bilim alanının eşiğine ayak atmadan işlemeye başlamıştır. Henüz tam bir kültür düzeni içine girmeden, insanların çevrelerinde gördüklerini bu sanat duygusu ile mağara duvarlarına çizmeleri bu söylediklerimizi kanıtlar.

İşte bu dört öge üzerinde yükselen kültürün, gelişmesi veya donması, yahut gerilemesi gene bunlardaki değişikliklere bağlıdır. Kültür tarihi bu olaylarla doludur.

Şimdi devlet ve hukuk ögesi üzerinde biraz daha ayrıntılıca duralım:

Hukuk, diğer üç öge kadar, insanın doğasına uygun değildir. Gerçekten üretemeyen insan aç kalır; ahlâk kurallarına uymayan, toplum içinde lânetlenir; gerçekleri aramak, güzellik duygularını geliştirmek de insanın doğasında, huyunda vardır. Ama insanoğlu, bir otoriteye bağlı olmayı pek istemez. İnsan öz varlığı olan iç dünyasında yalnızdır. Yalnızlığı sever. Kendi cinsinden olanlarla birarada yaşamak, istekten çok "zorunluluktan" kaynaklanır. Bir otoriteye,

⁵ Durant, s. 61.

yani devlete bağılı olmak da bu zorunluluktan doğar. İnsan, iç dünyasındaki, sevdiği yalnızlığı, dış dünyasına yansıtamaz. Yalnız yaşadığı an pek çok tehlikenin içine düşeceğini bilen insan bu sebeple devlet otoritesine boyun eğmiş ve onun koyduğu kurallara, yani hukuka, uymak zorunda kalmıştır. Bugün dahi hemen her insan mümkün olduğu kadar devlet otoritesini üzerinde duymamaya çalışır. İyi bir devlet yönetimi kendini duyurmadan insanlar arasındaki düzeni sağlamalıdır. Gerçekten de, devletlerin başındakiler, insanın bu özelliğini sezdikleri için, hem otoriteyi hem de hukuku, binlerce yıl, daha doğal kaynaklara bağlamışlardır; yani ahlâk değerlerine ve onlardan çıkan dine. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ahlâk kurallarına uymak insanın doğasında vardır. Şimdi insanın iç dünyasına da yön veren bu kurallar ve din, devlet otoritesinin ve hukukun kaynakları olunca, insan bu güce uymayı da doğal saydı. Monarşilerde kırılların güçlerini tanrılardan veya tanrıdan aldıklarını ileri sürmeleri; yargıç ile din adamının aynı kişiler olmaları ve nihayet hukuk, ahlâk ve din kurallarının binlerce yıl içiçe geçmeleri, hep bu “doğallaşmak” ihtiyacından gelmiştir.

Bununla birlikte hukuk, bir kültür ögesi olarak değerini hiçbir zaman yitirmemiştir. Bunun sebebi nedir? Yukarıda da belirttiğimiz gibi, mülkiyetin doğması onun korunmasını gerektirdi. Mülkiyetin korunması, ailenin de korunması demektir. Zira üretim ilk planda aile içinde gerçekleşiyordu. İnsanoğlu, malının ve ailesinin korunmasını kendi imkânları ile sağlayamadığı için devlet otoritesini kurdu ve ona bağlandı. Korunma yolunda konulan kurallara da uydu. Gene, zorunlu da olsa, diğer insanlarla birarada yaşama, çok çeşitli ilişkiler ortaya çıkardı. Bu ilişkilerin düzenlenmesini de devlet üstlendi. Bu yolda devletin koyduğu kurallar hukuktu. Artık hukuk toplum düzeninin temeli olmuştu. Birarada buldukları sürece insanlar hukukun kurduğu ve yürüttüğü düzenin içinde yaşamak zorundadırlar. Böylece hukuk, yaratıcı etkinlikleri doğuran düzenin, yani kültürün vazgeçilmez bir parçasıdır. Hukuk kuralları bu düzen içinde yaratıcılığı özendirerek, geliştirecek biçimde kurulup işlerse, bir kültür ögesi olarak gerekli işlevi yerine getiriyor demektir.⁶

⁶ Geniş bilgi için bkz., Karl Anton Fischer, *Kultur und Gesellung*, Köln und Opladen 1951, s. 65 vd.

II. UYGARLIK, KÜLTÜR VE HUKUK

Uygarlık (medeniyet) ve kültür kavramları arasındaki farklar veya benzerlikler de çok uzun tartışmalara yol açmış ve bugüne kadar da sonuçlanmamıştır.⁷ Kültür ile uygarlığı bir tutanlar olduğu gibi, ikisi arasında farklar bulanlar da vardır. Her iki kelimenin bize verdiği anlam gerçekten ince bir farkı belirtmektedir: Kültür'ün tarla tarımı demek olan agricultura'dan geldiğini belirtmiştik. Buna karşılık uygarlık civitas, yani kent kelimesinden çıkmaktadır.⁸ Gerçekten kültür, insanın yerleşik yaşamaya başlamasıyla doğmuştur ama, asıl gelişme aşamasını kent hayatında bulmuştur. İnsan, kültür aşamalarının doruk noktalarına hep kent hayatı ile erişmiştir. Yaşama biçimlerinin, davranışların incelenmesi, zenginleşmesi hep kentte olmuştur. Medeni veya uygar bir kişi hem Batı dillerinde, hem Türkçede "ince, bilgili, davranışlarında zarif" yani "şehirli" anlamına gelmektedir. Durum böyle olunca kültür sosyolojisi açısından uygarlık kavramını tanımlamak gerekmektedir. Aslında her iki kavram aynı niteliklere sahip olmakla birlikte aralarında ince bir renk farkı vardır. Uygarlık, kültürün gelişmiş, büyümüş, yayılmış ve bütünleşmiş biçimidir. Batı uygarlığı, İslâm uygarlığı, Çin uygarlığı gibi. Başka bir deyişle, çeşitli toplulukların yarattığı kültür değerlerinin ortak olması, ve bu ortak değerlerin o toplulukları ve daha aslı kültür değerleri çevresinde birleştirilmesi uygarlık kavramı ile ifade edilebilir.

Öte yandan uygarlık "gelişmiş, ileri, her bakımdan yükselmiş ortak kültürlerin birliği" biçiminde de açıklanmaktadır. Uygarlık kelimesi günümüzde daha çok bu anlamıyla kullanılıyor. Bu durumda "ileri" olmayan kültürlerin aynı ortak değerler çevresinde birleşmesi bir "uygarlık" oluşturmayacak mıdır? Örnek olarak, göçebe kültürlerin⁹ bir uygarlığından söz edilemeyecek midir? Konu tartışmalıdır.

⁷ Turhan, s. 29 vd.

⁸ Civitas'tan Batı dillerine civilization, Zivilization biçimlerinde girmiştir. Türkçedeki eski karşılığı "medeniyet", bu Lâtince kökene son derece uygundur, ama Arapçadır. Uygarlık ise güzel bir kelime olmasına rağmen tam kökenini saptayamadık. Tam yerleşik kültüre geçen ilk Türkler Uygurlardır. Herhalde "uygurlaşmak"tan türetilmiştir.

⁹ Yukarıda tarla tarımına geçildiği vakit kültürün gelişmeye başladığını belirtmiştik. Gerçekten kültürün gelişmesi için yerleşiklik çok önemli bir koşuldur. Ama coğrafi sebeplerle yerleşemeyen bazı topluluklar da bir ölçüde "yaratıcı" etkinlik içinde bulunabilirler. Göçebe dediğimiz bu toplulukların kendilerine özgü kültürlerinin bulunduğu şüphesizdir.

Aslında uygarlığın temelinde yatan “kültür” olduğuna göre, bu kavramlar arasındaki ince renk farkı o kadar önemli değildir. Ancak uygarlık kelimesinin son tanımıyla kullanacak olursak, o zaman hukuk ögesini de gene o ince renk farkına uygun biçimde anlamamız gerekecektir: İleri kültürlerin bir uygarlık yaratması durumunda, o kültürlerin hukuku da gelişmiş ve genişlemiştir; o uygarlığın hukuku olmuştur. Böylece çeşitli büyük uygarlıklarda önemli hukuk sistemleri oluştu. Kültürün dört ana ögesinden biri olarak hukuk, uygarlıkların da ana, temel ögesi olarak karşımıza çıkar. Çünkü, biraz yukarıda da belirttiğimiz gibi, uygarlık nihayet kültürün genişlemiş ve gelişmiş biçiminden başka birşey değildir.

III. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ VE HUKUK

Kültürlerin gelişebilmeleri için birbirlerinden değer alıp-vermeleri kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bir kültür kendi içine kapalı kalırsa bir süre gelişse bile, daha sonra durur ve donar.¹⁰ Donmuş bir kültür ise gelişemez, olduğu gibi kalır. Kültürlerin donmaması için birbirlerini etkilemeleri böylece gerekli olmaktadır. Kültür alış-verişleri çeşitli yollarla gerçekleşir: Ticaret, savaş, yolculuk gibi olumlu-olumsuz çeşitli yollarla kültürler değerler alırlar ve değerler verirler. Alınan değerler ise, ancak benimsenirlerse “gelişme” süreci üzerinde etkili olabilirler. Bir toplum dışarıdan gelmiş değerleri benimseyip kendi anlayışına uygun bir biçimde, yani kendi kültürüne uygun bir yapıya sokar; böylece ondan kendi gelişmesi için yararlanmış olur. Buraya kadar anlattıklarımız, toplumların kendiliğinden, büyük bir ihtimalle de bilinçsizce başka kültürlerin değerlerini benimsemeleridir. Burada belki bir kültür değişmesinden söz etmek de mümkün değildir. Kendiliğinden oluşan bu alışveriş sırasında benimsenen değerler özümsemiş, biçim değiştirmiş ve o toplumun malı olmuştur. Ama hiç şüphesizdir ki, böylesine akıp giden kültür alışverişleri belki yüzlerce yıl sonra kültürleri bir ölçüde değiştirebilirler. Ama bu doğal, evrimsel bir gelişmenin sonucu sayılmak gerektir.

Bir kültürde kısa zamanda köklü değişiklikler de yapılabilir. Asıl bu konu üzerinde durmak istiyoruz:

Bu tür değişiklikleri başlıca iki çeşite ayırabiliriz: Bir toplumun kültürü üzerinde, başka ve daha üstün değerlere sahip bir kültür

¹⁰ Geniş bilgi için bkz., Turhan, 202 vd.

egemen olabilir: Sayıca az göçebe kavimlerin, yerleşik üstün bir kültüre sahip bir ulusu egemenliği altına alması sonunda göçebe kültürü bir süre sonra çok büyük ölçüde yokolur gider: İran'ı istilâ eden Moğollar gibi. Göçebeler belki önemsiz bazı değerlerini saklarlar; hatta egemenlikleri altına aldıkları ulusa da bazı ufak değerler geçirebilirler ama, bir bütün olarak gözlediğimizde, kültürleri değişmiştir.

İkinci tür değişiklik ise, bir toplumdaki bazı güçlerin bilinçli olarak, isteyerek kendi kültürlerindeki pek çok değeri bir kenara atıp, bağlı olduklarının dışında kalan başka bir uygarlıktan kültür değerleri almalarıdır. Bu değerler topluma büyük ölçüde benimsetilirse esaslı bir kültür değişikliği ile karşı karşıya kalırız: Büyük Petro'nun (1689-1725) Rusya'da; İmparator Mutsuhito'nun (1868-1912) Japonya'da; ve nihayet Atatürk'ün Türkiye'de yaptığı gibi. Bu tür kültür değişimleri gerçek anlamıyla büyük inkılaplardır. Başka bir deyişle, toplumu yenilemeyi, ilerletmeyi amaçlayan inkılaplar, ancak bazı konulardaki kültür değişikliği ile bunu gerçekleştirebilirler. Bu eşyanın doğasında bulunan, kaçınılmaz bir koşuldur.

Burada inkılapların sosyolojik ve felsefi açıklamasını yapmayacağız. Kısaca şunu belirtmekle yetineceğiz: Bir toplumun kültür gelişmesi durmuşsa, kültür öğeleri gereken ilerlemeyi sağlayabilecek bir durumdan çıkmışlarsa, yukarıda belirttiğimiz kültür alış-verişi o toplum için yararlı olamıyorsa, inkılaplar ya toplumda daha önce beliren düşünce hazırlıkları sonunda bir kadro tarafından, veya böyle bir tam hazırlık olmasa bile güçlü bir önder tarafından gerçekleştirilirler. Bunları biliyoruz. Asıl üzerinde durulması gereken nokta, inkılaplar yoluyla sağlanan kültür değişmesinde hangi değerlerin korunacağı, hangilerinin atılıp yenilerinin alınacağı sorunudur.

Kültürün dört öge üzerine yaslanmış olarak geliştiğini biliyoruz. Köklü bir kültür değişikliği için acaba bu ögeler yerinde kalmalı mıdır? Bu soruya verilecek cevap inkılap ile reform arasındaki farkı da belirleyecektir. Madem ki köklü bir kültür değişikliği isteniyor, o zaman doğrudan doğruya dört ögenin fonksiyonu olan kültürün bu dayanakları da değiştirilmelidir. Dört ögenin *hepsi* yerli yerinde kalırsa, ona dayalı olan bazı kültür değerlerinin değiştirilmek istenmesi bir inkılap değil, sadece reform olur; çünkü o kültür değerlerine can veren asıl temel değişmemiştir. Bu durumda o kültür değerlerinin değişmesi değil, onarılması, yenilenmesi söz konusudur. İnkılâpta

ise amaç köklü bir kültür değişikliği olduğuna göre, bu değişiklik ihtiyacı hangi alanda ise, o alanın dayandığı zeminin, yani ögenin değiştirilmesi gerekir.

Şurasını da hemen belirtmeliyiz: Büyük inkılaplar geçiren toplumların hiçbirinde dört ögeyi birden bütünüyle değiştirmek mümkün değildir. Tersini düşünmek, bir toplumun yapısını temelinden inkâr etmek olur. Çünkü dört öge, toplumun ortak anlayış biçimlerinden kaynaklanmışlardır. Ancak, son derece eskimiş ve yaratıcılık niteliğini yitirmiş ögeler değiştirilmelidir. Dört ögenin birden bu niteliği yitirmesi ise o toplumun bütünüyle çökmesi demektir. Halbuki inkılâba hazırlanan toplum çökmek değil, daha da gelişmek istemektedir. Bundan dolayı en fazla üç öge değiştirilebilir: Bunlar ekonomi, hukuk ve bilim-sanat anlayışlarının kaynaklandığı ögelerdir. Bunlardan sadece ikisinin değiştirildiği inkılâplar daha çoktur. Söylediklerimizi birkaç örnek ile somutlaştırmak istiyoruz: Rusya'da Petro, iki ögeyi değiştirerek son derece önemli atılımlar yapmış ve ülkesini Avrupa kültür çevresinin içine itmiştir: O, herşeyden önce bilim ve sanat anlayışını, daha sonra da kısmen hukuk sistemini değiştirerek amacına ulaşmıştır. Bilindiği gibi Rusya bir başka büyük devrim daha geçirdi: Sosyalist ihtilâli. Bu ihtilâlin önderleri dört ögeyi birden değiştirmek istediler. Ama bütün çabalarına rağmen ahlâk değerlerinin yapısını değiştiremediler.¹¹ Kendi hesaplarına göre başarıları diğer üç öge ile sınırlandı.¹² Japonlar ise hukuk ve bilim - sanat ögelerini değiştirdiler. Sonucuda ağırlığı bilime verdiler. Bu yeni temeller içinde yüz yılda Japon kültürü son derece ilginç bir değişiklik gösterdi. Başka bir deyişle, yeni Japon kültüründe değiştirilen iki ögeye bağlı olarak büyük bir hızla gelişen kültür değerleri, diğer iki öge üzerinde de etki yapmaya başladı. Sanki diğer iki öge bir evrimsel gelişmeye açılmıştı. Öyle ki "hızla değişen Japon kültüründe ancak bazı temel

¹¹ Çok ilginç bir gözlem için bkz., Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Ankara 1959, s. 276.

¹² Doğaldır ki burada Rus ihtilâlinin genel düzeydeki değerlendirmesini yapmak konumuzun dışında kalır. Ama dört ögeyle birlikte oynanması sakıncalıydı. Belki bundan dolayı en çok önem verdikleri husus, ekonomik öge değişikliği, tam anlamı ile başarılı olamadı.

ilkelerin sürekli kaldığı gösterilmiştir".¹³ Temel ilkeler Japon toplumunun tarihsel ve toplumsal yaşama süreci içinde gelişen ahlâk değerleridir; yani kültürün üçüncü ögesidir. Ama değişen diğer değerler hiç şüphesizdir ki bu temel "ilkelerin" de bir ölçüde başka renklere bürünmelerini gerektirecektir. Zira kültürün dört ögesi birbirinden ayrı, kopuk değildirler. Sürekli olarak bir etkileşim içindedirler.

İnkılâp geçiren toplumlarda değiştirilmesi en gerekli öge, hukuktur. Bütün inkılâplarda ilkönce hukuk sistemi değiştirilir. Bunu özellikle Japon örneğinde görüyoruz. Bir inkılâbın hedefine ulaşması ancak hukuk sisteminin amaca uygun biçimde işleve kavuşturulması ile mümkündür. Bunun da sebebi son derece açıktır. Kültürün ilk planda bir "düzen" olduğunu biliyoruz. Dört ana öge aslında "yaratıcı etkinliği sağlayan" düzeni kurarlar. Düzen ise "kurallara dayanarak yaşama" anlamına gelir. Bu bakımdan toplum düzenini kuran temel öge hukuktur. Şimdi, bir toplumda hızlı bir kültür değişmesine gidilmek isteniyorsa ilkönce hukukla işe başlamak gerekmektedir. Bir düzen olan kültür, o düzeni kurup işleten hukukla gelişir. Eğer düzen, yani kültür, büyük ölçüde değiştirilmek isteniyorsa, onu kuran hukuku değiştirmek ilk ve en önemli koşul olmaktadır. Bundan dolayı bir toplumda inkılâp yandaşı olmayanlar, ilkönce hukuk değişikliğine şiddetle karşı çıkarlar.¹⁴ Bu inkılâp karşıtları daha çok Tarihçi Hukuk Okulu'nun görüşlerine uyarlar. Bilindiği gibi, hukukun niteliğini ve kökenlerini araştıran okullardan biri de budur. Tarihçi Okul yandaşları¹⁵ hukukun bir

¹³ Güvenç, s. 333. Yazar haklı olarak şöyle diyor: "... Yurdumuzda ve öteki İslâm ülkelerinde Japonya'nın hızla çağdaşlaştığına ama çağdaşlaşan Japonya'da kültürün değişmediğine yaygın olarak inanılmaktadır". Doğaldır ki "çağdaşlaşma" bir kültür değişikliğidir. Bu bakımdan birkaç değer dışında Japon kültürünün değişmemesi mümkün değildir. Bu birkaç değer özellikle ahlak ögesinden çıkarlar.

¹⁴ Ünlü Toynbee bir toplumda tutucu olup kültür değişmelerine karşı çıkanlara Zealotçu, inkılâpçılara, yeniliklere açık olanlara ise Herodçu adını vermektedir. Eski Musevi toplumunun, Yunan uygarlığı etkisi altına girmesi ile beliren ve Tevrat'ta anlatılan bu iki partinin adlarını Toynbee bu biçimde "tutucular — yenilikçiler" karşılığı kullanır. Her toplumda Zealot ve Herod akımları bulunur. Ama inkılâp geçiren toplumlarda Zealotçular ile Herodçular arasında kıyasıya bir mücadele vardır.

¹⁵ Bu okul ondokuzuncu yüzyılda, özellikle Friedrich Karl von Savigny (1779-1816) tarafından geliştirilmiştir.

ulusu birlik durumunda tutan ve göbekten göbeğe giden bir ruhtan çıktığını kabul ederler. Buna “ulusal ruh” (Der Volksgeist) adını verirler. Ulusal ruh her ulusu oluşturan bireylerde bazı ortak inanışların doğmasına sebep olur. Eğer böyle bir inanış hukuk sorunlarıyla ilgili ise, bu yoldaki inanış hukukun kendisidir. Tarihçi Hukuk Okulu’nun bu görüşü benimsenirse hukukta hiçbir yenilik, değişiklik yapılamaz; onun kendi kendine gelişmesi beklenir. Hukukçu ulusal ruhtan doğan kuralları toplayıp sistemleştirmekten başka bir iş göremez. İşte inkılâp geçiren toplumlarda hukuk değişikliğine karşı çıkanlar bilerek veya bilmeyerek bu görüşü benimsemişlerdir. Halbuki hukuk dış etkilere en çok açık olan kültür ögesidir. Hukuk bir büyük mücadele sonunda doğar.¹⁶ Hukuk uğruna iç ve dış savaşmalar yapılmıştır. Bundan dolayı hiçbir ulusun hukuku ulusal ruh ürünü değildir. Uluslar birbirlerinin hukuk sistemlerinden hem dolaylı, hem de dolaysız biçimde etkilenirler. Bir kültür ögesi olarak hukuk türlü toplumsal kümelerin savaşması, çeşitli ekonomik, siyasal, zihinsel etkinliklerin sonucu oluşmuş kurallardır. Bu kurallar, kendilerini doğuran etkenler arasında bir denge kurarlar. Bu denge kurulurken bazı ülküsel kalıplara uyulması da istenir. Bazı hukuk normlarının insanın doğasından ve aklından kaynaklandığını ileri süren, bundan dolayı ülküsel hukukun evrensel ve değişmez olduğunu savunanların temsil ettiği büyük akıma “Doğal (Tabii) Hukuk Okulu” diyoruz. İşte denge kurulurken doğal hukukçuların da devreye girdikleri pek çok kez görülür. Ama herhangi bir sebeple denge bozulursa yeniden mücadele başlar ve yeni bir hukuk doğar. İnkılâp zorunluluğu ile karşılaşan bir toplumda işte denge bozulmuştur. Zaten denge bozulmasaydı inkılâba da gerek kalmazdı. Şimdi yapılacak iş, inkılâbın hedefine ulaşacak bir yeni hukuk ögesi getirerek dengeyi yeniden kurmaktır. Görülüyor ki bir toplumda inkılâp gerekli ise bunu başarmak için açılacak ilk ve en önemli yol, hukuk ögesini amaca uygun biçimde değiştirmektir.

Hukuk değişikliği ile başlayan inkılâp geniş kapsamlı bir kültür değişikliğine yol açarsa, başarı kazanmış sayılır. Bu değişikliklerin bir toplumda ne gibi tepkiler doğuracağı, ne yolda benimseneceği konusundaki tartışmalara burada girmek durumunda değiliz. Bu

¹⁶ Tarihin en büyük hukukçularından biri olan Rudolf von Jhering’in (1818-1892) bu görüşleri, bilimsel gerçeklere en uygun olanıdır.

konu çok ince ve ancak uzmanlarınca tartışılabilecek sorunlarla doludur.¹⁷ Ama, kültür değişikliği isteniyorsa, hukuk ögesi hiçbir zaman olduğu gibi kalmaz. Gerçek bu kadar açık ve kesindir.

IV. ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR ANLAYIŞI

Tarihimizdeki ilk ve tek gerçek inkılâpçı Atatürk, kültürü çok mükemmel bir biçimde anlamıştır. O'na göre kültür "bir insan topluluğunun devlet hayatında; fikir hayatında, yâni ilimde. . . güzel sanatlarda; iktisadî hayatta yapabildiği şeylerin muhassalasıdır."¹⁸ Bu tanım, biraz yukarıda verdiğimiz açıklamalara pek güzel uymaktadır: Yâni kültürün bazı öğelere dayanarak elde edilen değerlerin toplamı olması. 1930 yılında verdiği bu tanımda Atatürk, klasik dört ögenin üçünü açıkça belirtmektedir: Devlet (ve hukuk); bilim ve sanatta yaratıcılık ve ekonomik temel. Bizim belirttiğimiz "ahlâk değerleri" ögesi bu tanımda mevcut değildir. Ama Atatürk bir konuşmasında "kültür zeminle mütenasiptir. O zemin milletin seciyesidir"¹⁹ demekle, kültürün temelindeki öğelerden birini daha açıkça göstermektedir. Burada "seciye"nin huy, yaradılış anlamı ile birlikte "sağlam karakterli" "iyi ahlâklı" anlamlarına geldiği şüphesizdir. Demek ki Atatürk dört zeminden veya öğeden çıkan bütün değerleri kültür kavramı içinde ifade etmektedir.

Atatürk'e göre kültür ile uygarlık aslında birbirinden farksızdır: "... medeniyeti harstan (kültür) ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur". Aslında bu görüşün de pek çok taraftarları vardır.²⁰ Ama bize kalırsa Atatürk kültür ile uygarlık arasındaki ince renk farkını da sezmiştir. Aynı konuşmasında "Şüphesiz her insan cemiyetinin hars, yâni medeniyet derecesi bir olamaz" dedikten sonra, her üç öğeden çıkan değerlerin türlü cemiyetlerde birbirinden farklı olduğunu belirterek "mühim olan muhassalalar üzerindeki farktır" demiş ve bu noktadan şu görüşe ulaşmıştır: "Yüksek bir hars, onun sahibi olan millette kalmaz, diğer milletlerde de tesirini gösterir. Büyük kıtalara şamil olur". Demek ki bir topluluğun kültürü giderek

¹⁷ Geniş bilgi için bkz., Turhan, s. 101 vd.

¹⁸ Genelkurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük (Birinci Kitap)*, *Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, Ankara 1983, s. 354.

¹⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, cilt 2 (1906-1938) (İkinci Baskı), Ankara 1959 (16. VII. 1921'de "Maarif Kongresi'ni Açarken").

²⁰ Bkz., Turhan, s. 33, (özellikle Alman bilginleri)

yükselebilir ve diğer kültürlerin üzerine çıkabilir. Bu takdirde artık “kıtalara şamil” bir uygarlık durumunu almış olur. Öyle ise Atatürk’e göre uygarlık ile kültür kökende birdir: “Belki bu itibarla olacak, bazı milletler yüksek ve şamil harsa medeniyet diyorlar. Avrupa medeniyeti, asr-ı hâzır medeniyet gibi.”²¹

Atatürk ayrıca kültürün son derece ilginç bir başka tanımını da yapar: “Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden manâ çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir”.²² Bu tanım hiç şüphesiz iki anlamı içeriyor: İlk bakışta kültürün dört ögesinden biri. Yani “bilim ve sanatta yaratıcılığa yönelmek”. Biraz daha yakından incelenirse Atatürk belki kültürün gene bütünsel bir tanımını vermektedir. Başka bir deyişle kültürün varlığı için insandaki bütün yaratıcı yeteneklerin biraraya gelip işlenmesi gerektir. Böylece kültür insanın dinamizmden başka birşey olmamaktadır: “İnsan hareket ve faaliyetin yani dinamizmin ifadesidir.”²³ Öyle ise insan yaratıcı yeteneklerini bir dinamizm içinde geliştirse kültür doğar. Bu da son derece doyurucu bir görüştür.

Bir inkılâpçı olduğuna göre Atatürk’ün kültür değişikliğine taraftar olması çok doğaldır. O ilkönce Türklerin son derece uygar bir millet olduğunu kabul etmekle yola koyulur: “Mazide sayısız medeniyet kurmuş bir ırkın ve milletin çocukları(yız)”. Fakat bu niteliğin kanıtlanması gerektir: (Bunu kanıtlamak için) “yapmamız lazım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz.”²⁴ Öyle ise ulusça uygarlık veya kültür açısından, gerilemiş bulunuyoruz. Bunun sebebi nedir? Bu, Osmanlı döneminde milliyetçilik ilkesinin doğup yerleşmemesi ve kültür yaratıcı esaslı bir siyaset izlenmemesinden doğmaktadır: İzmir iktisat Kongresini açarken bu noktayı belirtir. Özetle şöyle der: Osmanlı hakanlarının amacı büyük bir imparatorluk kurmaktı. Bu amaçla asıl Türk milleti kullanıldı. Bu emellerin ardından koşturuldu. “Bu azametli ve kudretli padişahlar takip ettikleri siyaset-i hariciyede kendi emelleri, hırsları ve arzularına istinat etmişlerdir”. Bunlar büyük ve görkemli arzulardı. Onları gerçekleştirebilmek için iç siyasetlerini dış siyasetlerine göre düzenlemek zorunda kalmışlardır. Halbuki gerçek, bunun tersi olmalıdır.

²¹ Bkz., not. 18.

²² *Atatürkçülük*, cilt 1, 348.

²³ Aynı yer.

²⁴ Aynı kitap, s. 350.

Yani dış siyaset, iç siyasetin dayanabileceği ölçüde yürütülmelidir. Hayalî dış siyaset peşinde koşanlar dayanma noktalarını kendiliklerinden kaybettiler. Osmanlı hakanları bunu unuttular. İç siyasetlerini dış siyasetlerine uydurunca zaptettikleri ülkelerdeki bütün ulusları dilleri, dinleri, gelenekleri, her şeyi başka başka olan ve birçok ulustan olan bu topluluğu olduğu gibi muhafazaya kalkıştılar. Onlara bütün bu özelliklerini saklı bırakabilecek istisnalar, ayrıcalıklar bahsettiler. Buna karşılık asıl Türkler uzun seferler, fetihler yapmakla, savaş alanlarında ölmekle, zaptolunan ülkeleri ve halkını beslemekle kendi kendini tahrip ediyordu. Bundan dolayı millet, esas unsur, kendi evinde, kendi yurdunda ve kendi gerçek hayat sebebini geliştirmek için çalışmaktan tümden yoksundu. Bununla da kalmıyordu. Yeni fethedilen ülkeler halklarını ve ecnebileri hoşnut kılabilmek için asıl Türk milletinin hakkından, hayat kaynaklarından ve ekonomisinden de pek çok şeyler lütuf, bağış olarak veriliyordu.²⁵ Son derece çarpıcı ve gerçek olan bu sözler altında yatan şudur : Uzun bir süre Türk milleti kültür yaratabilmek için gerekli etkinliklerden uzak kalmıştır. Çünkü bir türlü tam yerleşik bir duruma gelemediği gibi pek çok maddî ve manevî yitkilere uğramıştır. Öyle ise "itirafa mecburuz ki biz henüz şimdiye kadar hakikî, ilmî, müspet manasıyla millî bir devir yaşayamadık."²⁶

Bu saptamadan sonra Atatürk hepimizin bildiği ünlü hedefini belirtir: İlkönce "millî kültürü" geliştirmek, onunla çağdaş uygarlığa ulaşmak ve sonra da onu geçmek.²⁷ Bu sözleri ile Atatürk şunları anlatmak istiyordu : Mil'î kültür, çağdaş uygarlık içinde gelişecektir. Hepimizin bildiği ve O'nun pek çok konuşmalarında ve yazılarında anlattığı gibi, çağdaş uygarlık tektir. Türk ulusu kendi benliği ve anlayışı içinde yoğurulacağı yeni kültür değerleri ile çağdaşlaşacaktır.²⁸ Atatürk bunu "yüksek ve inkılâpçı bir kültür seviyesine varmakla" açıklar. Buradaki inkılâpçılıktan kasıt, belli değerlerde kültür değişikliğidir ve biraz aşağıda üzerinde durulacaktır.

Atatürk'ün uygarlığı "tek" olarak görmesi Batıya olan hayranlığı ile açıklanamaz. Hattâ O'nun Batıya karşı hayranlığı da yoktur. O, evrensel ve insancıl değerlere, ideal ölçülerle gelişmeye hayrandır.

²⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* cilt 2, s. 101-102.

²⁶ Aynı yer.

²⁷ Onuncu yıl söylevinde ifade etmiştir.

²⁸ *Atatürkçülük*, cilt 1, s. 350.

O, insana en büyük değeri vermiştir. Bunu da kültür kavramıyla birleştirmiştir: “Kültür... insanlık vasfında insan olabilmek için esasî bir unsurdur... Kültür tabiatın yüksek feyzleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey mündemiçtir. Temizlik, saflık, yükseklik, insanlık...”²⁹ Öyle ise özlenen, insan niteliklerini geliştirecek evrensel bir kültürdür. En büyük Türk milliyetçisi olan Atatürk, çağdaş uygarlığı geçmek için şöyle bir hedef gösterir: “Milletimizin hedefi, milletimizin müfküresi bütün cihanda tam manasıyla medeni bir heyet-i içtimaiye olmaktır”. Uygarlık eserleri yaşatamayan uluslar yokolurlar.³⁰ O, gene üstün idealizmi ile Türk milletinin bir zamanlar bu düzeyde olduğunu belirtir: “Asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, analarımızın ve atalarımızın oldukları gibi yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır.”³¹

Atatürk can verdiği Türk milliyetçiliğinin ancak üstün bir kültürle gelişeceğini böylece açıklıyordu. Yukarıda O'nun için gerekirse kültür değişikliği doğaldır dedik. Mademki yüzyılların ihtimali ile kültür yaratıcı öğeler aşınmıştır. Öyle ise onların yaratıcılık işlevi kalmayanları değiştirmelidir. Bu da hedefe ulaşmak için yapılması zorunlu bir iştir.

V. ATATÜRK'ÜN HUKUK ANLAYIŞI

Atatürk'ün özellikle kültür değişmesine dayanan inkılâpçılığı birkaç önemli alanda yoğunlaşmıştır. Toplumdaki genel anlayış ve yönlenmenin yeni biçimlere dönüşerek hızlı bir gelişmeye yol açabilmesi için Atatürk iki kültür ögesinde mutlak bir değişikliğe gerek görmüştür: Hukuk ve bilim anlayışlarında mutlak değişme. Bu iki öge açısından Atatürk tam anlamıyla inkılâpçıdır. Toplumun yeni bir düzene kavuşabilmesi için milliyetçilik esasına dayanan bir devletin kurulması ve bu devlette lâiklik ilkesinin yerleştirilmesi, en önemli hukuk değişikliğidir. Bu temel üzerinde akılcı ve bilimci yöntemlerle kabul edilecek yasalar hukuk değişikliğini sürdüreceklere. Diğer ögede, yâni bilime yönelik anlayışında da akılcılığa geçiş esastır. İnsan aklının, zekâsının çözemeyeceği hiçbir sorun olmadığı³²

²⁹ Aynı kitap, s. 348.

³⁰ Aynı kitap, s. 350. Bu nitelikte başka pek çok sözleri ve yazıları vardır.

³¹ Aynı yer.

³² Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul 1958, s. 367 ... A. Afetinan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Ankara 1960, s. 7.

görüşünden hareketle çağdaş, yeni bir bilim anlayışının yerleşmesi için büyük çabalar harcamıştır Atatürk. Yazı değişikliğini bu öge içinde yapılan en önemli yeniliklerden biri olarak değerlendirmek mümkündür. Atatürk inkılâpında diğer ögelerde ise köklü değişiklikler değil esaslı düzeltimler yapılmıştır. Konumuzdan uzaklaşmamak için gene hukuka dönelim.

Atatürk'ün inkılâpçılık niteliğinin en belirgin bir biçimde ortaya çıktığı alanlardan biri de hukuktur. Hukuk alanında yaptığı inkılâp şu sözlerinde ifade ettiği yönetime uygundur: "İnkılâp var olan müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak yeni müesseseler koymuş olmaktadır".³³ Köklü ve çabuk kültür değişmelerini tanımlayacak daha güzel ifadeler bulunamaz. Hukuk alanında yapılan da bu tanımın uygulamasına pek güzel bir örnektir. Değiştirilenler şunlardır: Devletin temelini teokratik nitelikten çıkartıp milliyetçiliğe ve lâikliğe yöneltmek. Bunlar üzerine de özellikle medeni hukuk alanında yeni yasalar koymak : "Hukuku medeniyede, hukuku ailede takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır."³⁴ Atatürk mevcut hukukun yetersizliğine inanmıştır ve bunu şöyle ifade eder: "Hukukta idarei maslahat ve hurafelere merbutiyet milletleri uyandırmaktan meneden en ağır bir kâbustur. Türk milleti üzerinde kâbus bulunduramaz."³⁵ Genel Türk inkılâbı içinde, bir kültür değişikliğini sağlaması bakımından Atatürk hukukun önemini çok güçlü bir biçimde kavramıştır. Bunu en güzel ve çarpıcı biçimde 5 Kasım 1925 söylevinde belirtir. Ankara Adliye Hukuk Mektebini (bugünkü Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi) açarken verdiği ünlü söylevinde Atatürk³⁶ ilkönce eski hukukun Osmanlı Devletini gerileten en önemli öge olduğunu vurgular. Bu konuda tersinin kanıtlanması imkânsız sayılabilecek örnekler verir. Bunlardan birini gösterelim: "Beynelmilel umumî tarihin cereyanında Türklerin 1453 zaferini, yani İstanbul'un fethini tasavvur buyurunuz. Bütün bir cihanda karşı İstanbul'u edebiyen Türk camiasına mal etmiş olan kuvvet ve kudret, takriben aynı senelerde icat edilmiş olan

³³ *Atatürkçülük*, cilt 1, s. 115.

³⁴ Aynı kitap, s. 162.

³⁵ Aynı yer.

³⁶ Tam metni için bkz., *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, cilt 2, s. 236-240.

matbaayı Türkiye'ye kabul için erbab-ı hukukun meşum kuvvetini iktihama muktedir olamamıştır. Köhne hukukun ve müntesiplerinin matbaanın memleketimize girmesine müsaade eylemeleri için leyh ve aleyhde pek çok kuvvet ve kudret sarfetmelerine ıztırar hasıl olmuştur”.

Öyle ise Atatürk, eski hukuku ulusun “seciyesi” ile denk tutmamaktadır. Başka bir deyişle O, hukukta Tarihçi Okulu kesinlikle kabul etmez. Yâni hukuk, ulusun içinden çıkıp da kendiliğinden gelişen değerler toplamı olarak görülmemektedir. Atatürk her zaman ve her yerde var olan hukuka, yâni doğal hukuka inanmaktadır. O'na göre doğanın herşeyden büyük ve bütün gerçekleri içinde tutan gerçek olduğunu insan anladığı vakit gelişme başlamıştır. “Tabiatın insanda yarattığı bütün kaabiliyetler, faaliyetlerini serbest olarak yapmak ve inkişaf etmek lâzımdır. Bu lüzum tabiîdir. Tabiatın verdiği haktır. Artık bundan sonra . . . hak davası ve hak mücadelesi başlar.”³⁷ Bu satırlar insanı şaşırtacak derecede doğal hukukçuların ve hukuk bir mücadeleden çıkar diyen von Jhering'in görüşlerine uymaktadır. Özlenen hukuk insanın doğasına uygundur. Her yerde ve her zaman vardır. Herşeyin üstündedir: “Herhalde âlemde bir hak vardır. Ve hak kuvvetin fevkindedir.”³⁸ İşte bu görüştür ki Atatürk'ü milliyetçi, demokratik, bağımsız bir devlet anlayışına götürmüştür. Bu devlette, biraz yukarıda da belirttiğimiz gibi akıl ve sağduyu ile yasalar konulacaktır. Bunu da çok güzel ifade eden şu satırları okuyalım: “. . . vaazı kanun (yasa koyucu) olan insanlar birtakım evsaf-ı mümtazeye (seçkin niteliklere) malik olmak mecburiyetindedirler. O evsaktan birincisi şudur: Kanun teklif eden, kanun yapan, kanun vaz'eden bir insan beşeriyetin bütün hissiyatına, bütün ihtirasına herkesten daha çok nafiz ve vâkıf olur. Fakat nefsinin herkesten ziyade ve tamamen, bütün şumulüyle bunlardan tecrit etmek kudret ve kabiliyetine malik olmalıdır. Bu hassa-i mümtazeye malik olmayan insanlar, cemiyet-i beşeriye için kanun yapmak hak ve selâhiyetinden memnudur. Kanunlar hissiyata ibtina ve ittiba olunarak yapılamaz.”³⁹ Anlaşıyor ki Atatürk, bütün insanlığın hukuk ve adalet ihtiyacını akla, serinkanlılığa ve gerçekçiliğe bağlamaktadır.

³⁷ *Atatürkçülük*, cilt 1, 174.

³⁸ Aynı kitap, s. 160.

³⁹ Aynı kitap, s. 162.

Bu da O'nun bir doğal hukukçu sayılmasının zorunlu bulunduğunu bir kez daha göstermektedir.

Durum böyle olunca her alanda akla uygun yasalar yapılacaktır. Ulusumuzun ihtiyaçları için gerekli olan yasalar çağın esaslarına uygun olmak zorundadır. Toplumun temeli olan ailede de “kadın ve erkek unsurların hukuku tabiiyelerine malik olmaları” gerektir.⁴⁰ Zaten “dünyada mevcut bilcümle medeni devletlerin kanunu medenileri hemen yek diğerinin pek yakınıdır”.⁴¹ Her konuda uygar yasalar yapılacaktır: “Büsbütün yeni kanunlar vücuda getirerek eski esasat-ı hukukiyeyi temelinden kaletmek teşebbüsündeyiz”⁴² demekle hukuk ögesinin değiştirilmesindeki kesinliği o, son derece açık belirtmektedir.

SONUÇ

Atatürk, bir kültür ögesi olarak hukukun değişmesini, yeni bir düzene geçiş için esas koşul olarak görmüştür. Bu konuda Tarihçi okulun görüşlerine aldırılmamıştır. Zira O'na göre bin yıllık eski hukuk donmuş ve uygulama yeteneğini yitirmiştir: “Hukukî hükümler zaman ve mekân içinde içtimaî heyetlerin uğradıkları değişikliklere göre değişegeldiklerinden, ondört asır evvelki zaman ve mekânın ihtiyacına göre lüzumlu ve kâfi görülmüş esaslar yerine bugün birçok mütenevvi kanunlar ve usuller konulmak zarureti görülmüştür.”⁴³ Hukuk dinamik, değişen bir kültür ögesidir. Öyle ise “ebebi olmayıp zamanla değişmeye mahkûmdur.”⁴⁴ Bir başka hukuku almak, eğer ileri ve akılcı ise, son derece doğaldır. Zira Atatürk uluslararası kültür alışverişini kaçınılmaz görmektedir: “Milletler işgal ettikleri arazinin sahib-i hakikisi olmakla beraber, beşeriyetin vekilleri olarak da o arazide bulunurlar”. Gerçek milliyetçi, dünyadaki yenilikleri izlemelidir “Milletimizin mütemeddin milletlerle temasını teshil etmek (çabuklaştırmak) menafiimiz mukteziyatındandır.”⁴⁵ Atatürk ulusal değerlerimizi geliştirmek için bu biçimde bir kültür alışverişini

⁴⁰ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, Ankara 1956, s. 49.

⁴¹ *Atatürkçülük*, cilt 1, 164.

⁴² Ankara Adliye Hukuk Mektebini açarken verdiği söylevden, bkz., Not 36.

⁴³ *Atatürkçülük*, cilt I, s. 166.

⁴⁴ Aynı yer.

⁴⁵ Karal, 45 ve 47. Ayrıca bkz., *Söylev ve Demeçler*, cilt 2, s. 138.

⁴⁶ Adolf F. Schnitzer, *Vergleichende Rechtslehre*, İkinci Baskı, Basel 1961, s. 353.

zorunlu görüyor. Hele hukuk alanında bu tam bir zorunluluktur. Çok radikal olmasına rağmen, hukuk değişikliği kısa bir sürede ulusallaşmıştır. Öyle ki Tarihçi Hukuk Okulunun görüşlerinin yersizliğini ve gerçek dışılığını Türk Hukuk inkılabı en açık biçimde kanıtlamıştır.⁴⁶ Atatürk ulusal seciye, tarih görüşü gibi konularda — doğru olduğu için — Tarihçi Okulun düşüncelerini bir ölçüde benimsemişse de iki temel kültür ögesi üzerinde tam bir inkılâpçı olarak davranmıştır. Böylece köklü hukuk değişikliği, bir düzen olan kültürü de yeni boyutlara sokabilmiştir. Hukuktaki bu dinamizm, toplumdaki diğer ögeler ve değerlere de canlılık ve hareket getirdi.⁴⁷ Bugün, yeni hukukumuz, anlatılmayacak ölçüde benimsenip özümsemiştir. Öyle ki bazı konularda “eskimeye” bile başlamıştır. Modern hukuk anlayışı ile yetişen Türk bilginleri, artık gerçek bir değerler sentezi durumuna erişen ulusal kültürümüzün olumlu esintileri ile hukukumuzu bu dinamik kültürün esasları içinde, dışa bağlı olmadan “yenileyebiliyorlar”. En güzel örnek, İsviçre kökenli Medeni Kanunumuzun ulusal kültürümüzdeki yeni değerlere uygun bir biçimde değiştirilmesi girişiminin verimli olarak sonuçlanmasıdır.⁴⁸ Böylece hukuk, Atatürk’ün çerçevesini çizdiği ulusal kültürümüzü en iyi tarzda etkilemesini sürdürmektedir.

⁴⁷ Bu konuda özlü bilgi için bkz., Nermin Erdentuğ, “Atatürk’te ‘Kültür Dinamizmi’ Görüşü”, (*Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s. 67-77, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını).

⁴⁸ Bkz., 2467 sayılı Kanun hükümlerine göre Adalet Bakanlığınca kurulan komisyon tarafından hazırlanan *Türk Medeni Kanunu Öntasarısı ve Gereği*, Ankara 1984, X + 443 s.